

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimehe Vjatšeslav Molotovi ja Eesti välisministri Karl Selteri läbirääkimised Moskvast

24.–25. september 1939

[---] Eesti välisminister K. Selter saabus ühes abikaasaga N. Liidu valitsuse kutsel Moskvasse 24. 9. 39* kell 16. Ühes temaga sõitis Majandusministeeriumi kaubandusosakonna direktor Uuema. [---]

Samal õhtul kell 21 võttis N. Liidu Rahvakomissaride Nõukogu esimees ja väliskomissar Molotov vastu Eesti välisministri Kremlis. Vastuvõtu juures viibisid Eesti poolt saadik A. Rei, N. Liidu poolt kaubanduskomissar Mikojan.

Jutuajamise esimene osa keerles Eesti–N. Liidu vahelise kaubavahetuse ümber, mille juures meenutati, et min. Selter viibis N. Liidus 1934. a. sõlmides kaubandusliku kokkuleppe, mis tõi pöörde mõlema maa kaubavahetuses, mis tollest ajast arenenud ladusalt ning soodsalt. Siinkohal viis Molotov jutu poliitilisele pinnale järgmiselt:

Molotov: Kaubanduslikud vahekorrad näivad olevat korras ja uus kaubanduslik kokkulepe, mille vormilikuks sõlmimiseks N. Liidu valitsus palus Teid Moskvat külastada, on valmis, kuid poliitilised suhted N. Liidu ja Eesti vahel pole korras, vaid nad on halvad. Interneeritud Poola allveelaeva põgenemine Tallinnast näitab, et Eesti valitsus ei hooli kuigi palju N. Liidu julgeolekust. Eesti valitsus kas ei taha või ei suuda hoida omal maal korda ning sellega ohustab N. Liidu julgeolekut. Eesti valitsuse poolt saadik A. Rei kaudu antud kirjalik selgitus selles asjas ei ole küllaldane. Teie ju tunnustate, et allveepaadi mehhanismis olid teatud rikked. Järelikult, mida muide kinnitab ka meie informatsioon – korrastati Tallinnas interneeritud allveepaati, varustati teda kütteenäga, jäeti talle 6 torpeedot peale, ja lasti siis minna. Eesti valitsuse selgitus ei lükka ümber seda kahtlust. Sel kombel on merele pääsenud allveelaev, millelt N. Liit võib karta kallaletunges oma laevandusele. N. Liit, kes omab Balti merel suured huvid: suure sadama Leningradi, suure kaubalaevastiku ja ka suure sõjalaevastiku, ei ole millegagi kaitstud sarnaste üllatuste vastu ka tulevikus. Soome lahe suu on teiste riikide käes ja N. Liit peab leppima sellega, mis teised riigid selle lahe suu juures teevad. See ei või nii minna edasi. On tarvis anda N. Liidule tõhusaid garantiisid tema julgeoleku kindlustamiseks. N. Liidu partei poliitbüroo ja valitsus on otsustanud nõuda Eesti valitsuselt neid kindlustusi ja selleks panna ette sõlmida sõjaline liit, või vastastikku abistamise pakt, millega ühtlasi kindlustatakse N. Liidule õigus omada Eesti territooriumil laevastiku ja lennuväe tugipunkte või baase.

Selter: Eesti ja N. Liidu omavahelised suhted on olnud muutumatult head. Olengi selleks tulnud siia, et allakriipsutada neid heanaaberlikke suhteid.

Mis puutub Teie poolt esiletoodud uusi asjaolusid, siis kõigepealt lubage tähendada, et N. Liidu ja Poola vahel ei olnud allveepaadi interneerimise ja ka põgenemise ajal ametlikult sõjavahekorda. Sellepärast tekiks kõigepealt küsimus, kas ja kui võrd võiks N. Liidu valitsus teha Eestile etteheiteid mingite rahvusvaheliste reeglite rikkumise pärast ja toetada mingeid nõudmisi nende reeglite rikkumise faktile. Kui aga kõnelda erapooletuse reeglitest, siis nende kohaselt on sõdivate poolte allveelaevade tulek Eesti, kui erapooletu riigi, sadamasse keelatud, välja arvatud teatud erandjuhud. Avariid, s. o. ka mehhanismi rikkeminek on üheks erandjuhiks. See asjaolu oli N. Liidule teada. Meie selgituses on öeldud, et allveepaat toetuski avariile, kui sissesõidu põhjusele ja nõudis enda vabastamist. Eesti valitsus aga leidis, et mehhanismi rikked ei takistanud paadi liikumist ja ei kuulunud selletõttu avariid mõiste alla. Ainult see fakt, et paat oli liikumisvõimeline, andis meile õiguse paati interneerida. Kui paat poleks olnud liikumise võimeline rikete tõttu, poleks saanud teda interneerida. Sellepärast ei pea paika süüdistus, nagu oleks interneeritud paati Eesti poolt korrastatud. Kas need rikked, mis mehhanismis leidsid, on praeguseks momendiks kõrvaldatud, seda meie ei tea.

Mis puutub Poola allveepaadi põgenemisse, siis võin veel kord kinnitada, et selles loos ei ole

alust Eesti Valitsuse kahtlustamiseks ei kaasaaitamises ega ka hooletuses. Vastuoksa, Eesti valitsus ja ametvõimud on oma parima äratundmise järgi kohaldanud abinõusid selleks, et pidada kinni paati. Kui ta siiski on põgenenud, siis oli see suurel määral õnnetu juhust, mida meie ise kõige enam kahetseme. Sellest juhust ei saaks aga mingil viisil teha järeldusi, et Eesti valitsus ei suudaks ise oma erapooletust kaitsta või nagu Teie nimetasite: korda hoida Eestis. Veel vähem saaks sellest juhust teha mingeid kaugemale ulatuvaid järeldusi Eesti ja N. Liidu suhete kohta.

Võin lisada juurde, et kohtulik juurdlus allveepaadi põgenemise üle on käimas ja oleks soovitatav äraoodata selle tulemused.

Mis aga puutub Teie poolt ülestõstetud küsimusse – vastastikku abistamise pakti ja baasidesse, siis puudub mul volitus kõnelda selle üle. Mina võin aga ütelda, et need ettepanekud käivad risti vastu senisele, kõikidesse riikidesse üldiselt suhtuvale ja erapooletuse poliitikale, mida Eesti seni, eriti aga viimastel aastatel on nii laitmatult ajanud. See poliitika on meie maas niivõrd juurdunud, et ma olen kindel selles, et Eesti ei taha loobuda sellest erapooletuse poliitika joonest ega taha sõlmida sõjalist liitu, olgugi abistamise pakti nimetuse all, suurriigiga, käesoleval juhul Nõukogude Liiduga.

Molotov: Kes ei taha? Teie ei taha; valitsev grupp ei taha, kuid laiad ringkonnad Eestis ja rahvas tahavad. See on meile teada.

Selter: Julgen väita, et erapooletus ja mittesidumine suurriikide poliitikaga on meil rahva rõhuvalt valdava enamuse kindel poliitiline veene, millest meie rahvas ei taha loobuda.

Rei: Erapooletus on olnud Eesti esimene välispoliitika juba 1920. aastast.

Molotov: Kuid Teil on ju sõjaline liit Lätiga. Teil võib olla samasugune vahekord ka N. Liiduga?

Rei: Läti on väike – N. Liit aga suurriik. Eesti–Läti liiduleping ei käi vastu kummagi maa neutraliteedile, sest meie vaatame Eesti–Läti erapooletusele kui ühisele tervikule. Liiduleping suurriigiga võiks kergesti seada väikeriigi sõltuvusse suurriigist ja halvata ta iseseisvust.

Selter: Sõjalise liidu vahekord suurriigiga riivaks Eesti suveräniteedi õiguste vabat kasutamist ja halvaks meie maa ning rahva rahulikku arengut. Need kahjulikud tagajärjed oleks eriti käegakatsutavad praegusel juhul, kus N. Liit kui liitlane tooks Eesti territooriumile oma sõjalaevastiku ning lennuväe tugipunktid. Eesti riigi 20. aastane areng on niivõrd ilmselt tõendanud Eesti rahva õigust elada suveräänselt ja iseseisvalt, et seda õigust ei tohi riivata säärasel kombel teise riigi kasuks.

Molotov: Äрге kartke: abistamise pakt N. Liiduga ei tooks Teile mingeid ohte. Meie ei taha riivata Teie suveräniteeti ega riiklist korda. Meie ei hakka peale sundima Eestile kommunismust. Meie ei taha riivata Eesti majanduslist korda. Eestil jääb oma iseseisvus, oma valitsus, parlament, välis- ja sisepoliitika, sõjavägi ja majanduslik kord. Meie ei puutu kõike seda.

Selter: Hoolimata neist kinnitustest jään mina oma seisukoha juurde. Eesti ja N. Liidu vahekorda määravad Rahuleping ja Mittekallaletungi leping. Nende alusel on mõlemad pooled suutnud elada ja arendada ning Eestile oleks täitsa ebaselge, miks oleks vaja otsida uusi aluseid. See juhust allveepaadiga, mis Teie tõite esile, on selleks liig väheütlev ja kasuistlik, et esitada Eestile nii radikaalseid nõudmisi.

Molotov: Meie loeme seda allveepaadi lugu väga tähtsaks iseendast ja kui sümptoomi. See paat võib merel teha N. Liidu laevandusele palju kahju. Selle paadi lugu ühtlasi näitab, et N. Liidul puuduvad kindlustused, mida ta tungivalt vajab. Selles mõttes on praegune olukord ebaloomulik. N. Liit peaks leppima Soome lahe sopiga. 20 aastat tagasi panite meid istuma sellesse Soome „lompi”. Egas te arva, et see nii võib kesta jäädavalt. Siis oli N. Liit jõuetu, kuid vahepeal on ta suurelt kasvanud nii majanduslikult ja kultuuriliselt kui ka sõjaliselt. N. Liit on nüüd suurriik, kelle huvid vajavad arvestamist. Ütlen Teile – N. Liit vajab oma julgeoleku kindlustuse süsteemi laiendamist; ta vajab selleks väljapääsu Balti merele. Kui

Teie ei soovi sõlmida meiega vastastikku abistamise pakti, siis tuleb meil tarvitada oma julgeoleku kindlustamiseks teisi teid, võib-olla järsumaid, võib-olla keerulisemaid. Palun Teid, ärge sundige meid tarvitama jõudu Eesti suhtes. N. Liidu nõudmised ei ole vastuolus N. Liidu peale varem võetud kohustustega, vaid arendavad neid kindlustades julgeolekut, mida senised kokkulepped pidid andma, kuid kahjuks pole annud.

Selter: Tähdendan kõigepealt, et Eesti–Vene rahuleping polnud N. Liidule peale sunnitud olukord, vaid õiglane rahu. Mittekallaletungi pakt on arendanud suurelt edasi toleaegeid rahulikke vahekordi ja meie arvates peaks ta olema ka praegu vankumatuks juhiseks. Oleme olnud ikka arvamusel, et Eesti erapooletus, kui ka fakt, et Eesti ei ole end lasknud siduda ühegi suurriigiga ega suurriigi grupiga, on olnud kasuks ka N. Liidule, sest sellega on Eesti aidanud kaasa Balti mere ranniku patsifitseerimisele. Meie senine poliitika on olnud suunatud meie ümbruse rahustamisele erapooletu sõbraliku läbikäimise ning välispoliitilise pinevuse ärahoidmise teel, missuguse eesmärgi saavutamiseks oleme pidanud sobivaiks ainult sääraseid passiivseid leppeid, nagu non-agressiooni lepingud. Kardame, et niipea, kui sõlmime ühe suurriigiga, näiteks N. Liiduga liidulepingu, seame end teiste riikide silmis raske kahtluse alla ja rikume normaalset tasakaalukat vahekorda Balti mere ääres niivõrd, et riskime saada selle fakti läbi kistud riikide vahelistesse tülidesse. Nende tülide all, mis siis paratamatult varem või hiljem tekiks, kannataks nii Eesti kui ka teised Balti mere äärsed riigid. Selles oleme veendunud. Pidades kinni meie välispoliitika kindlast rahusuunast, millest eelpool kõnelesin, sõlmisime näiteks non-agressiooni pakti ka Saksamaaga ja meie arvates ei ähvarda mingi hädaoht Eestit ega N. Liitu Eesti kaudu. Usume, et oleme sellega osutanud silmapaistva teene Balti ranniku julgeolekule. Teie ettepanek on aga teatavas vastuolus Eesti–Saksa non-agressiooni lepinguga, s. o. nende rahustamise püüetega, mida see leping väljendab.

Molotov: Selle vastu pole meil miskit öelda. N. Liidul on Saksamaaga sõbralikud vahekorrad ja suurte konflikti võimaluste elimineerimiseks, ja rahu stabiliseerimiseks Ida-Euroopas on N. Liit sõlminud Saksamaaga non-agressiooni lepingu. Kui Teie kardate vastuolu Eesti–Saksa non-agressiooni lepingu ja N. Liidu nõudmiste vahel, siis võin Teile kinnitada, et Saksamaa annab oma nõusoleku Eesti – N. Liidu vastastikku abistamise pakti sõlmimiseks. Kui soovite, võtan selle nõusoleku hankimise endale. Seesuguse vastastikku abistamise pakti sõlmimist loeb aga N. Liit tingimata vajalikuks.

Selter: Mina avaldan Eesti välispoliitika üldiseid mõtteid, mitte ühte või teisesse riiki, antud juhul, puutuvad küsimusi. Need üldised põhimõtted on maksvad ka teiste riikide suhtes, keda me polegi nimepidi maininud. Eesti–Saksa nonagressiooni pakti mainisin vaid kui konkreetset näidet neist vahenditest, mille abil meie seni oleme edukalt hoolitsenud rahu stabiliseerimise eest Balti rannikul.

Rei: Kuid juhul kui N. Liidu ja Saksamaa vahekorrad on rajatud non-agressiooni lepingule, puudub ju Balti merel hädaoht, kelle vastu N. Liit peaks end kindlustama vastastikku abistamise pakti ja baaside kaudu.

Molotov: Meie leping Saksamaaga on tähtajaline. Nii ei pane me Saksamaaga kumbki maha omi relvi, Balti merde võivad tulevikus teiste suurriikide jõud tulla ja ähvardada N. Liitu. Poola–Saksa sõda näitas, et suurriik ei või jätta oma julgeolekut teiste hooleks. Sündmused näitavad samuti, et N. Liidu laevanduse julgeolek Baltimeres pole küllaldane, mispärast on loomulik, et N. Liit võtab selle julgeoleku kindlustamise enda kätte.

Rei: Missugust „teist suurriiki” Teie mõtlete.

Mikojan: Näiteks – Inglismaad.

Selter: Olles esile toonud meie arvates küllaldase selgusega Eesti seisukohad, tahan siiski, arvestades küsimuse tähtsust, kanda oma valitsusele ette tänase jutuajamise sisu.

Molotov: Asjaga ei saa viivitada. Annan Teile otseühenduse Tallinnaga ja jätkame läbirääkimisi kohe, samuti nagu tegime Saksa välisministriga.

Selter: Kui parlamentaarne minister pean mina informeerima peale oma presidendi ja

valitsuse ka parlamenti ja seda ei saa telefoniteel ega ka nii kiiresti. Selleks sõidan juba homme Tallinna tagasi.

Molotov: Rõhutan veel kord: asi on kiire. Olukord vajab viivitamatut lahendamist. Meie ei saa kaua oodata. Soovitan Teile tulla vastu N. Liidu soovidele, et hoida ära halvemat. Ärge sundige N. Liitu tarvitama jõudu selleks, et saavutada oma eesmärged. Meie ettepaneku kaalumisel ärge pange lootusi Inglismaale või Saksamaale. Inglismaa ei suuda miskit Balti meres ja Saksamaa on sõja tõttu seotud Läänes. Praegu oleks kõik lootused välisele abile illusioon. Võite niisiis olla kindlad, et N. Liit sel või teisel viisil kindlustab oma julgeoleku. Kui Teie ei soostuks meie ettepanekuga, teostaks N. Liit oma julgeoleku kindlustamise teisel viisil oma tahtmise järgi ka ilma Eesti nõusolekuta.

Kõnelus lõppes kell 22.15.

Lahkunud Kremli Välisminister ühes saadik A. Reiga sõitsid saatkonda ja asusid tegema korraldusi Välisministri tagasisõiduks esimese lennukiga, mis pidi väljuma järgmisel hommikul. Umbes 30 min. pärast helistati Kremli, et hr. Molotov palub min. Selteri tulla tagasi kell 24.

III.

Samal õhtul kell 24 olid Välisminister Selter ühes saadik A. Reiga teistkordselt Kremli. N. Liidu poolt olid kohal Molotov ja Mikojan. Molotov teatab, et ta on valmistanud kirjaliku kava kokkuleppes ühes lisaprotokolliga, missugused N. Liit paneb ette Eestile sõlmimiseks. Võttes kava läbirääkimiste alusena, edeneks läbirääkimised kiiremini. Ühtlasi annab ta mõne üldise seletuse ettepaneku (kava) kohta, konstateerides: 1) kava redaktsioon on esialgne ja võib läbirääkimistel parandada; 2) Nõukogude Liit taotleb ainult neid strateegilisi eesmärged, mis vajalikud ta julgeoleku kindlustamiseks; kuna aga Eesti riigi suveräniteet, tema riiklik kord, samuti majanduslik süsteem peab jääma puutumata, missuguseid mõtteid tahab fikseerida kava juures leiduv lisaprotokoll.

Välisminister **Selter** teatab, et kuigi ta peab põhimõtteliselt vaidlema selle ettepaneku vastu ega pole volitatud tema üle läbirääkimisi pidama, siiski esitab ta mõned küsimused selleks, et lähemalt selgitada ettepaneku sisu. Ilma selle selgituseta võiks tal raske olla Tallinnas ette kanda, mis N. Liidu valitsus on selles või teises artiklis mõelnud.

Molotov palub esitada küsimusi.

Selter küsib: Kava § 1 kõneleb vastastikkusest abistamisest juhul, kui teisele lepinguosalisele tungib kallale kolmas Euroopa riik või kui teise lepinguosalise julgeolekut ähvardab kolmas Euroopa riik. – Kas selleks kolmandaks Euroopa riigiks võiks olla ka näit. Rumeenia? Jaataval korral – kuidas oleks mõeldav Eesti abi N. Liidule säärasel juhul?

Molotov vastab: Ei. Mõeldud on kallaletung või ähvardus ainult Baltikumis. Kava võib vastavalt täpsustada.

Selter küsib: Kas kava § 1 mainitud „julgeoleku ähvardus” võib olla muu, kui ainult väline kallaletung? Jaataval korral – kuidas teha selgeks „julgeoleku ähvarduse” mõistet, mis väga ebamäärane? „Kallaletungi” mõiste kohta sisaldavad olemasolevad õigusnormid teatud pidemeid, kuna julgeoleku ähvarduse mõiste tundub äärmiselt ebaselge.

Molotov vastab: Mõeldud on välist kallaletungi kui seisukorda, kus kolmas riik ähvardab N. Liidu või Eesti julgeolekut.

Selter: Millega see kolmas riik võiks ähvardada julgeolekut? Julgeoleku sisu on niivõrd lai, et ta riivab ka majanduslikke, kultuurilisi ning sisepoliitilisi küsimusi. Säärasel laial pinnal konstateerida casus foederis't** võiks olla liig raske või aga liig kerge. Võõrast sõjalist abi võib ju tarvis olla ainult sõjalise kallaletungi korral, muudel juhtudel saab iga riik ise hakkama „julgeoleku ähvardusega”.

Molotov: Olukord võib aga olla säärane, et kallaletungi veel küll pole, kuid on kallaletungi ähvardus.

Selter küsib: Kas abistamine võib toimuda automaatselt või teise poole palvel? Automaatse abistamise kohustuste juures võiks tekkida olukord, kus Eesti omal algatusel tõttaks abistama N. Liitu näiteks juhul, kui Eesti arvates N. Liitu ähvardab mõni Balkani riik. See abistamine võiks tulla väga mitte soovitava momendil ja kujul. Sama võiks aga juhtuda vastupidi: N. Liit võiks leida Eesti ohustamist juhul, kui Eesti ise seda ei leia, vaid peab endale isegi kahjulikuks.

Molotov vastab: Abistamine toimuks teise poole soovil. Kava tekstist selgub, et abistamine oleks kohustus, mitte õigus. N. Liidu valitsus arvab, et sel alal ei tule lahkarvamusi. Muidugi – mõlemad pooled tahavad end kaitsta kallaletungija vastu ja kasutavad abi.

Selter arvab, et see küsimus pole küllalt selgesti kavast lahendatud. Ühtlasi küsib ta: kas Eestile § 2 lubatud „majanduslik ja diplomaatlik abi” ei tundu ebakohasena? Äsja on kokkulepitud kaubavahetuse üle ja selles kokkuleppes ei leidu mingit abistamist, vaid majanduslik läbikäimine toimub maksetebilansi tasakaalu alusel. Diplomaatlik abi harilikkudes oludes pole vajalik, „kallaletungi” oludes on seesugune abistamine kohuslik § 1 põhjal.

Rei: Kindlasti poleks soovitatav võtta kavasse eeskirja, mille ulatus ja sisu ebaselge ning mis võiks tekitada ainult arusaamatusi ning vaidlusi. Sellest seisukohast – § 2 teine osa tundub sobimatuna.

Molotov ja **Mikojan** vastavad: § 2 see osa, mis kõneleb majanduslikust ja muust abistamisest, võiks ära jääda, kui Eesti valitsus peab teda üleliigseks.

Selter küsib: Miks pole kava lähemalt nimetanud – missugustes Eesti sadamates tahetakse asutada Nõukogude laevastiku baase? Sel kujul kava jätab ebaselgeks – missugune sadam baasi alla võiks minna ja missugune jääks vabaks.

Molotov vastab: Laevastiku baasid võiks tulla saartele, Tallinna, Pärnu ja võib-olla ka mujale.

Selter vaidleb: Tallinn, kui laevastiku baas ei võiks mingil juhul tulla kõnesse, sest Tallinn on Eesti pealinn. Pärnu on ebasobiv põhjusel, et on kaetud jääga talvel 4 kuu kestel.

Rei: Pealegi on Tallinn kaubasadam, kuhu sõjalaevastiku baasi mahutada oleks väga tülikas kui mitte päris võimatu. Üheskoos elades ei saaks korralikult töötada ega areneda ei sõja- ega kaubasadam.

Molotov küsib: Missugused on veel Teie sadamad? Võib-olla saab läbi ka ilma Tallinnata ja Pärnuta.

Selter vastab: Minu isikliku arvamuse järgi on Saaremaal häid sadamakohti.

Molotov: Sellest on vähe. Ühest punktist oleks vähe.

Selter: Ma ei või öelda, kuid võib olla leiduks ka Hiiumaal sobiv sadamakoht.

Molotov: Saaremaa ja Hiiumaa huvitab N. Liitu peamiselt lennuväe baasidena. Ka mandril peab tingimata olema vähemalt üks sadamabaas. Missugune sadam on Teil veel mandril?

Mikojan: Maa-alad lennuväe baaside alla võiks eraldada rendi või kontsessiooni alusel. Maa ise jääks Eesti territooriumi osadeks.

Selter: Kuna Tallinn ja Pärnu ei tule kõnesse, siis on Eestil veel Paldiski sadam.

Rei kirjeldab Paldiski asukohta kaardil ning ta olukorda.

Molotov: Võib olla siis Paldiski osutub sobivaks. Siiski oleks ühest punktist vähe. Tallinn pole tingimata vajalik. Missugune punkt saartel võiks tulla veel kõnesse?

Selter vastab, et sobivaks kohaks olevat Saaremaa Tagalahe. Ühtlasi küsib ta, millega on põhjendatud lepingu 10 aastane tähtaeg?

Molotov vastab: Lepingu kestuse tähtaeg on viidud kooskõlla N. Liidu– Saksamaa non-agressioonilepingu tähtajaga.

Asudes lisaprotokollil juurde **Molotov** omal algatusel seletab: Selle lisaprotokolliga tahame kinnitada, et N. Liidu valitsusel pole tahtmist peale sundida Eestile kommunismi ega nõukogude korda ega üldse vähimalgi määral riivata Eesti suveräniteeti ja Eesti iseseisvust. Kogu ühiseluline ja riiklik kord oma valitsusega ja parlamendiga, välisesindustega j. n. e. jääb

muutmatult kehtima Eesti riigi sisemise asjana.

Selter: Võtnud N. Liidu valitsuse need ettepanekud ja seletused teatavaks, võtan endale ülesande informeerida neist Eesti Vabariigi Presidenti ja valitsust ning Parlamenti.

Molotov kahtleb: tähendab Teie soovitate viivitada.

Selter: See ei tähenda viivitamist, vaid on küsimuse kaalumiseks vajalik ajakulu.

Molotov: Millal võib Teid oodata tagasi?

Selter: Umbes neljapäeval. Täna on pühapäev.

Molotov: Asi on ülimalt kiire ja edasilükkamatu iseloomuga, nii et iga päev ja tund on kallid. Kõige parem oleks, kui saaks kohe jätkata.

Selter seletab veel kord, et tal kui parlamentaarse valitsuse ministril puudub võimalus asuda küsimuse arutamisele enne parlamendi organite informeerimiseta ja selleks on juuresolek Tallinnas möödapääsematu.

Molotov nõustub sellega.

Selteri küsimusele **Molotov** vastab, et ta võib korraldada, et homsel lennukil, mis väljub Moskvast kell 8, reserveeritaks kohad Selterile, pr. Selterile ja min. Selteri kolmele saatjale.

Selter: Kuna ma Moskvasse sõitsin kaubandusliku kokkuleppe allakirjutamiseks, siis väärleks ka see kokkulepe teatud mainimist.

Mikojan: Kokkulepe oli allakirjutamiseks valmis, kuid siis tulid vahele poliitilised olukorrad, mis nõudsid varem selgitamist.

Molotov Selterile: Kui Teie tulete Moskvasse tagasi, siis kirjutame alla kaubandusliku kokkuleppe.

Koosolek lõppes kell 1.10.

[---]

ERA, f. 957, n. 17, s. 9, l. 162–176.

*Dokumendis ekslikult 25. 9. 39.

** Liidu juhtum, liidulepingus ettenähtud situatsioon, mille puhul tuleb alustada lepinguliste kohustuste täitmist.